

НАШІ ІНТЕРВ'Ю

До початку нового навчального року

«Школа радості» — з любов'ю до кожної дитини» —
 Інтерв'ю «Рідній школі» заступника міністра освіти і науки України
 Віктора Огнев'юка. Інтерв'ю провела Наталія Осипчук 3

Проект для обговорення 4

ОСВІТА — ХХІ СТОЛІТТЯ

✓ **ЛЮБОНЕНКО Юрій** — Шкільництво, освіта і педагогіка гірничого краю 5

✓ **БУРЯК Володимир** —
 Криворізький державний педагогічний університет: сьогодення і перспективи 6

✓ **ЛЮБАР Олександр** —
 Опанування майбутніми вчителями української педагогічної культури 9

✓ **ФЕДОРЕНКО Дмитро** — Курс педагогіки людинознавства — у школи України 11

✓ **КОНДРАШОВА Лідія** — Реформування педагогічної підготовки студентів 14

✓ **ЛІКЕЛЬНА Валерія** —
 Одвічні мрії про «дитину вільну». Ще раз до проблеми гуманізації 16

✓ **ОДЯГАЙЛО Борис, СКУКІНА Ганна** —
 Деякі аспекти виховання «економічної людини» засобами художньої літератури 19

СТУДІЇ: ПЕДАГОГІКА І ПСИХОЛОГІЯ

✓ **КОМАРОВ Володимир** —
 Методичні питання формування усвідомленості знань учнів 21

✓ **ЛАВРЕШИНА Ганна** — Дидактичні умови формування логічної культури учнів 23

✓ **МІРОШНИК Зоя** —
 Організація співпраці в умовах особистісно-орієнтованого навчання 25

✓ **ШЕСТОПАЛОВА Олена, МОСКАЛЕНКО Олександр, МИХАЙЛИЧЕНКО Олена** —
 Адиктивна поведінка підлітків: сутність та можливості психокорекції 27

✓ **ГАПОНЕНКО Лариса** — Соціально-психологічний тренінг
 як метод підготовки студентів до педагогічного спілкування 30

✓ **ЦАРИК Оксана** — Взаємозв'язок психологічної структури особистості і здібностей 32

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

✓ **КОРОЛЬСЬКИЙ Володимир** — Метод системного дослідження
 у плануванні й управлінні навчальним процесом вузу 35

ВИХОВАННЯ

✓ **СИДОРЕНКО Тетяна** —
 Самовиховання як компонент педагогічної культури майбутнього вчителя 38

✓ **МОХНАЧОВА Ольга, ДОРОНІНА Тетяна** — Виховне значення класичної літератури.
 Творчість В.Набокова в педагогічному аспекті 40

✓ **ОСИПЕЦЬ Руслана** — Проблеми виховання особистості майбутнього
 вчителя музики в процесі опанування української народнописенної культури 42

✓ **ТРОФАНОВА М.** —
 Виховання молодших школярів у системі позанавчальної діяльності 44

Екологічне виховання

✓ **НИЛУША Ніна** —
 Практична спрямованість еколого-краєзнавчої підготовки майбутніх учителів 46

✓ **ЯРКОВ Сергій** — Флора та рослинність Криворіжжя як об'єкт дослідження 48

МЕТОДИКА. ПРАКТИКА. ДОСВІД

✓ **КАРАМАН Станіслав** — Уроки рідної мови в гімназії гуманітарного профілю 51

✓ **БУРЯК Володимир** — Формування у школярів потреби в самоосвіті 55

✓ **ДОВИЧЕНКО Лариса** — Рецепція християнських образів як літературне явище 57

✓ **ЗОЗУЛЯ Оксана** —
 Спрямованість особистості учня на навчально-пізнавальну діяльність 59

✓ **ХАБЛО Євгенія** —
 Творче співробітництво Центрально-міської гімназії та педуніверситету 60

✓ **КУЧЕР Світлана** — Художньо-творчий розвиток школярів
 у Малій академії народного мистецтва 61

✓ **ТЕПЛИЦЬКИЙ Ілля** — Комп'ютерне моделювання в школі
 як засіб розвитку творчого мислення учнів 63

✓ **ТОМАШЕВСЬКИЙ Володимир** — Проблема та умови організації
 творчої роботи на уроках образотворчого мистецтва 66

✓ **САВИЦЬКА Валентина** — Письмові роботи на краєзнавчому матеріалі 68

✓ **СУШЕНЦЕВА Лілія, СУШЕНЦЕВ Олександр** —
 Підвищення активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках трудового навчання 70

✓ **ТОМІЛІНА Людмила** —
 Втілення креативної хімічної освіти в практику середніх шкіл 72

✓ **СОПОВА Надія** — Домінанта діяльності — освіта сільської молоді 73

✓ **НАУМОВА Наталія** —
 Деякі аспекти проблеми становлення і розвитку творчої особистості 75

ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ

✓ **ШЕВЧЕНКО Павло** — М.П. Драгоманов про розвиток освіти в Україні 77

Опанування майбутніми вчителями української педагогічної культури

Олександр ЛЮБАР

професор, проректор з навчальної роботи

*Слов'янського люду —
Всі знаєте. А свої
Дасть бі... Колись будем
І по своєму глаголить,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже...*

Український народ, маючи багатовікову історію, створив духовну культуру, в структурі якої помітне місце займає мудрий досвід навчання і виховання підростаючих поколінь.

На жаль, так трапилося, що наше педагогічне багатство не знайшло гідного відображення у науковій літературі. Більшість педагогічних праць П.Куліша, Б.Грінченка, М.Костомарова, М.Драгоманова, І.Огієнка, С.Русової, Г.Ващенко, А.Волошина і багатьох інших були недоступними громадськості, а українські педагогічні енциклопедії, словники, довідники, посібники, підручники не видавалися. Усе робилося, аби студенти педагогічних навчальних закладів не опанували рідну педагогічну культуру, а формувалися як учителі на зразок зарубіжної, в першу чергу російської педагогіки. Це призвело до безнаціонального, а то й антинаціонального виховання. Майбутня духовна еліта нашого народу зростала без усвідомлення набутків своєї нації, вважаючи себе меншовартісними, другосортними порівняно зі старшим братом. Свою історію вони вчили по підручниках, виданих не в Україні, трактували її з чужого голосу. Пам'ятаєте, як у Т.Шевченка:

*Німець скаже: «Ви моголи».
«Моголи! Моголи!»
Золотого Тамерлана
Онучата голі.
Німець скаже: «Ви слав'яне».
«Слав'яне! слав'яне!»
Славних прадідів великих
Правнуки погані!»
...І всі мови*

Не знаючи глибоко історію рідної школи і педагогічної думки, ми часто здатні або недооцінювати, або занадто ідеалізувати їх роль у розвитку суспільства. Так трапилося із оцінкою діяльності Києво-Могилянської академії. Сьогодні на сторінках преси, по телебаченню, радіо поширюється інформація лише про велич її як першого і найбільшого осередку освіти й педагогіки. Дійсно, цей заклад відіграв визначальну роль у національному відродженні України, підготовці української інтелігенції, розвитку вітчизняної освіти, науки і культури. Проте слід знати й інше, що чомусь замовчується: були не тільки злети, а й падіння.

Тадеуш Чацький, візитатор училищ Волинської, Подільської та Київської губерній, у листі до Г.Коллонтая від 4 лютого 1804 р. писав: «Резузував Київську академію. Ця установа є сатирою на людський розум і служить за приклад, що буде, коли науку віддати монахам». Таку оцінку наведено не з метою приниження ролі славної академії, а для того, щоб робилися правильні висновки, щоб вчилися на помилках.

Професор Володимир Радзикович, аналізуючи роботу Київської академії в період нищення української державності, закріпачення українського селянства, заборони в самій академії вживання української мови, з боєм констатував, що в діяльності професорів мала місце «нестача якого-небудь зв'язку з подіями, що потрясли під ту пору життя усього народу, нестача якого-небудь відгомону, найважливіших історичних подій. Все-таки цей схоластичний напрям довго утримувався в Україні» (Радзикович В. Середня доба // Історія української культури / За заг. ред. І.Крип'якевича. — К., 1994. — С.256).

А професор М.Сумцов, розглядаючи наукову справу академії, відзначає, що учні і студенти всю увагу звертали на форму, а не на суть предмета. Професори все робили,

аби відгородити їх від наболілих проблем життя. На заняттях з філософії, наприклад, організували полеміку щодо того, чи будуть померлі приймати їжу в потойбічному житті, скільки днів пробув Адам у раю і т.п. То неже цей досвід треба нам ідеалізувати?

Виправити становище спроможна педагогічна освіта, наповнена здобутками української педагогічної культури, досвідом звичайної праці українських учителів, вихователів, представників громадськості. Звідси випливає провідна роль курсу історії української педагогіки у педагогічній освіті сучасного вчителя. На жаль, такої дисципліни в педагогічних навчальних закладах не було і зміст її навчального матеріалу ще не склався. Донедавна історія рідної школи і педагогічної думки взагалі не вивчалася, а московськими навчальними програмами передбачалося поверхове ознайомлення тільки з творчістю Т.Шевченка та І.Франка в одному ряду з Я.Колесом, Р.Ефендієвим, Я.Гогобашвілі, І.Чавчавадзе, Ф.Крейцвальдом, І.Алтинсаріном та представниками інших народів колишнього СРСР. У дусі комуністичної ідеології подавалося педагогічна сухільність А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського та радянської школи.

У часи незалежності України є намір переглянути місце історії української педагогіки в педагогічній освіті. У 1992 р. з'явилася програма з історії педагогіки України, укладачами якої є С.Д.Бабишин, Я.І.Бурлака, М.Г.Стельмахович, Ю.Д.Руденко (К.: РНМК заг. серед. пед. освіти). У 1993 р. Я.І.Бурлака, Ю.Д.Руденко, М.П.Стельмахович укладають програму з історії педагогіки, частина якої присвячена історії національної школи і педагогіки України. Є й інші проекти програм.

Проте, як показує практика, в багатьох навчальних закладах цих програм не дотримуються. Історія української школи і педагогіки подається безсистемно, вибірково і таке її викладання не сприяє формуванню у студентів цілісної системи знань про історико-педагогічні процеси, явища і факти, що мали місце в Україні. Оскільки для частини педагогів характерні поверхові знання про здобутки української педагогіч-

ної культури, викладання часто має спрощений характер.

Особливо непокоїть те, що навчальний матеріал з історії української педагогіки окремими педагогами висвітлюється без глибокого аналізу педагогічних процесів, без показу специфічних ознак, притаманних розвитковій школи. Студенти не усвідомлюють людинотворчої, народотворчої і державотворчої функції національної школи. І, відповідно, процес формування у них професійного світогляду, національної свідомості, духовності відбувається неадекватно можливостям навчального матеріалу.

Яким же має бути зміст освіти з історії українського шкільництва і педагогіки, які критерії вибору навчального матеріалу? Академік В.Кремень вважає, що правильну відповідь можна дати за умови діалектичного підходу до цього питання. Важливо, по-перше, забезпечити вимоги науки, які диктують необхідність високої теоретизації навчального матеріалу. З нею пов'язана форма, у якій даний матеріал має бути представлений кожному суб'єкту учіння. Оптиміальними формами наукового знання мусять бути закони, закономірності, поняття. По-друге, фактор практичної корисності знання теж повинен бути врахований і відповідно створений адекватний спосіб його представлення в навчальному процесі. В цьому зв'язку перетворювальну функцію навчального матеріалу продуктивно забезпечить знання у формі алгоритму, правила, формули (Кремень В. Зміст освіти і дидактична стратегія // Учитель. — 1999. — №11—12. — С.30—35).

Такий підхід до добору навчального матеріалу з курсу історії української педагогіки виключає формальний виклад окремих педагогічних явищ, фактів, сторінок творчості видатних просвітителів, як це мало місце у попередніх посібниках. Якщо, наприклад, студенти ознайомлюються з описом на сторінках навчальних книг подій 1786 і 1789 років, коли Російська і Австро-Угорська імперії заборонили на терені українських земель діяльність рідної школи, то ці та інші подібні явища мають привести їх до розуміння закономірності: всі чужинці свою колоніальну політику завжди розпочинали з нищення національної школи.

Знання, які підлягають вивченню, мають подаватися не окремими уривками педагогічного процесу того чи іншого відрізка часу чи характеристиками педагогічної творчості окремих педагогів, а системно, дидактичними одиницями, які є відносно самостійними змістовими утвореннями (блоками). Між ними повинні бути (окрім логічного) конкретно-змістові визначення (там же, с.34).

Весь навчальний матеріал нами виділено у дев'ять блоків:

1. Виховання дітей людної, яка мешкала на терені сучасної України, у первісному суспільстві, в дохристиянський період.

2. Освіта і педагогічна думка в Київській Русі (кінець X — перша половина XIII ст.).

3. Школи в Україні в період її неволі (друга пол. XIII — перша пол. XVI ст.).

4. Школа й педагогічна думка епохи українського національного відродження в період Козаччини (друга пол. XVII — XVIII ст.).

5. Розвиток української національної педагогіки у XIX — поч. XX ст.

6. Національна школа й педагогіка в Українській Народній Республіці.

7. Українська школа і педагогічна думка в УРСР.

8. Відродження й розвиток національної системи освіти й виховання в Українській незалежній державі.

9. Українська школа, педагогіка як складові світової педагогічної думки.

Викладання навчального матеріалу за такими дидактичними одиницями-блоками сприяє набуттю студентами цілісних системних знань з історії української педагогіки і шкільництва. Водночас це аж ніяк не ізолює минуле вітчизняної школи від історії європейського освітнього процесу. Навпаки, на тлі досягнень української школи і педагогіки сту-

денти ознайомлюються з кращими надбаннями зарубіжної педагогічної думки, практики навчання й виховання. Так, вивчаючи стан освіти і виховання в античних містах Північного Причорномор'я і Приазов'я, вони прилучаються до освітніх надбань Античного світу; практика братських шкіл України допомагає зрозуміти процес формування педагогічних ідей Яна Амоса Коменського; виховна ідея Г.Сковороди порівнюється з думками щодо природовідповідного виховання Ж.Ж. Руссо; паралельно з трактуванням К.Ушинським питань народності і виховання подаються теорія елементарної освіти Й.Г. Песталоцці та принцип культуровідповідності А.Г. Дістервега. Характеризуються школа і педагогіка Австро-Угорщини, Росії, Польщі, в складі яких перебували українські землі. Такі порівняння дають змогу зрозуміти вітчизняну педагогіку як складову частину європейської педагогічної думки, усвідомити, що українська педагогіка розвивалася на національному ґрунті, виходячи з потреб українського суспільства на різних етапах його історії.

Досвід викладання нами, починаючи з 1992 р., історії української школи і педагогіки у Криворізькому державному педагогічному університеті, переконує, що цей курс сприяє розвитку науково-педагогічного мислення майбутнього вчителя, розширенню його ерудиції, обізнаності, педагогічного світогляду, виробленню у студента творчого підходу до використання історичного матеріалу в практичній діяльності.

Вивчення життя і педагогічної творчості великих українських просвітителів М.Смотрицького, П.Могили, Г.Сковороди, Т.Шевченка, О.Духновича, К.Ушинського, Б.Грінченка, С.Русової, Г.Ващенко, В.Сухомлинського та багатьох інших переконує студентів у тому, що український учитель був, є і буде завжди носієм, будителем духовності свого народу. В майбутніх учителів зростає інтерес до вчительської професії, посилюється пізнавальна активність щодо оволодіння вітчизняною педагогічною культурою.

Отже, виключна роль історії української школи і педагогіки у змісті вищої педагогічної освіти вимагає перегляду місця цього курсу в навчально-виховному процесі. Замість самодіяльної, аматорської, залежної від позицій педагога, він має посісти роль провідної навчальної дисципліни у професійному формуванні нового покоління українських учителів.

РІДНА
ШКОЛА

ВЕРЕСЕНЬ
2000

Щомісячний науково-педагогічний журнал
ISSN 0131-6788.

спеціальний випуск

Криворізькому
державному
педагогічному
університету –
70 років!

